OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

Demokratia- ja julkisoikeusosasto
EU-oikeus ja tietosuoja

12.10.2020

EJ 19/2020 vp

Valtioneuvoston selvitys: Oikeusvaltiokertomus 2020 - Oikeusvaltiotilanne Euroopan unionissa

Eduskunnan lakivaliokunta on pyytänyt oikeusministeriöltä asiantuntijalausuntoa valtioneuvoston E-jatkokirjeestä koskien komission syyskuussa 2020 antamaa tiedonantoa ”Oikeusvaltiokertomus 2020 – Oikeusvaltiotilanne Euroopan unionissa” (COM(2020) 580 final). Oikeusministeriö on osallistunut valtioneuvoston selvityksen valmisteluun.

Oikeusvaltioperiaate on yhdessä demokratian ja perusoikeuksien kanssa EU:n yhteisiä arvoja, jotka muodostavat unionin perustan. Uusi oikeusvaltiokertomus on yksi EU:n välineistä, joilla vahvistetaan oikeusvaltioperiaatetta unionissa. Marinin hallitusohjelmassa EU:n oikeusvaltioperiaatteen vahvistaminen on keskeisesti esillä ja Suomi on pitkään ajanut oikeusvaltioperiaatteen lujittamiseen tähtäävien EU:n välineiden kehittämistä.

Kyseessä on EU:n ensimmäinen oikeusvaltiokertomus. Kertomuksessa komissio esittää yhteenvedon EU:n jäsenvaltioiden oikeusvaltiotilasta ja antaa näin horisontaalisen kuvan kehityssuunnista oikeusvaltioperiaatteen toteutumisessa EU:ssa. Yhteenvedon lisäksi raportti sisältää maakohtaisen arvion jokaisesta 27 jäsenvaltiosta. Oikeusvaltiokertomuksen voi arvioida vastaavan hyvin Suomen ajamia tavoitteita. Suomi on pyrkinyt edistämään ja kehittämään edelleen neuvostossa käytävää oikeusvaltioperiaatetta koskevaa vuoropuhelua. Suomen EU:n puheenjohtajakaudella 2019 hyväksyttiin puheenjohtajan päätelmät (14173/2019), joissa korostettiin sitä, että vuoropuhelun tulisi olla vahvempaa, tuloshakuisempaa ja jäsennellympää sekä vuoropuhelua olisi valmisteltava järjestelmällisemmin. Lisäksi päätelmissä todettiin, että vuoropuhelun tavoitteita voitaisiin edistää tehokkaasti laatimalla vuosittain tilannekatsaus oikeusvaltioperiaatteen toteutumisesta ja keskeisistä kehityskuluista, mikä helpottaisi kokonaisvaltaista keskustelua ja että tilannekatsauksessa otettaisiin huomioon sekä myönteiset että kielteiset suuntaukset. Komission nyt julkaisema raportti vastaa osaltaan tähän tavoitteeseen ja raportin voi arvioida tuovan lisäarvoa oikeusvaltiokeskusteluihin. Siinä kootaan yhteen suuri määrä EU:n lähteitä ja erinäistä kansainvälisten toimijoiden oikeusvaltioperiaatteeseen liittyvää aineistoa, kuten Euroopan

Postiosoite Postadress	Käyntiosoite Besöksadress	Puhelin Telefon	Faksi Fax	S-posti, internet E-post, internet
Oikeusministeriö PL 25 FI-00023 Valtioneuvosto Finland	Eteläesplanadi 10 00130 Helsinki Finland	0295 16001 Internat. +358 295 16001	09 160 67730 Internat. +358 9 160 67730	oikeusministerio@om.fi www.oikeusministerio.fi www.justitieministeriet.fi

neuvoston, sen alaisen Venetsian komission ja korruption vastaisen toimielimen GRECO:n, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöä, ETYJ:n ja OECD:n tuottamaa aineistoa. Lisäksi kukin maan osalta on arvioinnissa käytetty kansallista aineistoa. Suomen maaraportista ilmenee maavierailujen yhteydessä komission tapaamat tahot, muut kansainväliset tahot ja komission käyttämä EU:n, kansainvälisten toimijoiden ja Suomen kansallinen kirjallinen aineisto. Komissio on tavannut erinäisiä sidosryhmiä, kuten Euroopan tuomarineuvostojen verkostoa, EU:n korkeimpien oikeuksien presidenttien verkostoa ja Euroopan unionin asianajajaliittojen neuvostoa. EU:n oikeusvaltioraportissa kootaan näin saatu tieto yhteen ja luodaan kokonaiskuva.

Kertomus luo kokonaiskuvaa jäsenvaltioiden oikeusvaltiotilasta myös siten, että siinä käsitellään yhdessä neljää eri osa-aluetta: oikeuslaitos, korruptiontorjunnan kehys, tiedotusvälineiden moniarvoisuus ja hallintojärjestelmän osien keskinäinen valvontajärjestelmä. Kustakin näistä osa-alueista on olemassa omia raportointijärjestelmiä ja/tai arvioita, mutta tässä raportissa luodaan horisontaalinen tilannekuva. Monet kertomuksessa käsitellyistä kysymyksistä kuuluu oikeusministeriön hallinnonalaan ja oikeusministeriö on osallistunut E-kirjeessä kuvattuun kertomuksen valmistelumenettelyyn toimittamalla kirjallisia vastauksia komission kysymyksiin sekä osallistumalla komission maatarkastukseen. Komissio esittää jokaisen jäsenvaltion maaraportissa erinäisiä myönteisiä kehityssuuntia sekä kehittämiskohteita. Komissio tuo esiin myös huolenaiheita. Suomen maaraportin sisältöä on selostettu E-jatkokirjeessä. Kertomus osoittaa, että jokaisella jäsenvaltiolla on kehitettävää. Kertomus luo pohjan keskusteluille ja parhaiden käytäntöjen vaihtamiselle. Suomi on korostanut ennaltaehkäisyn ja yhteisymmärryksen kasvattamisen merkitystä. Kertomus tarjoaa pohjaa jäsenvaltioiden väliselle vuoropuhelulle.

Komissio myös itse odottaa, että kertomus toimisi pohjana vuoropuhelulle niin EU-tasolla kuin kansallisella tasolla. Oikeusvaltiokertomus lisää tietoa ja ymmärrystä eri jäsenvaltioissa tapahtuvasta kehityksestä ja voi osaltaan tukea ennaltaehkäisevää toimintaa oikeusvaltioperiaatteen toteutumiseen kohdistusta uhkien tunnistamisessa ja tarjota myös tietoa jäsenvaltioiden parhaista käytännöistä ja ratkaisuista.

Kertomuksessa on nyt ensimmäisellä kierroksella keskitytty tiettyihin kysymyksiin. Komissio toteaa itsekin kertomuksessaan, että siinä ei pyritä luomaan tyhjentävää kuvaa kaikista oikeusvaltiotilanteeseen kyseisessä jäsenvaltiossa vaikuttavista tekijöistä. Kertomusta voidaan kehittää ja laajentaa muihin kysymyksiin tulevaisuudessa. Kertomus on tarkoitus julkaista joka vuosi. Oikeusvaltiokertomus on nähtävä myös osana pidemmän aikavälin jatkumoa EU:n oikeusvaltioperiaatteen lujittamiseen tähtääviä toimenpiteitä. Komissio esitti vuoden 2019 heinäkuussa antamassaan toimintasuunnitelmassa[1] erinäisiä toimenpiteitä oikeusvaltioperiaatteen lujittamiseksi EU:ssa ja oikeusvaltiokertomus oli yksi näistä. Neuvostossa on käyty oikeusvaltiovuoropuhelua vuodesta 2015 lähtien ja saadun kokemuksen perusteella vuoropuhelua on pyritty kehittämään. Komission oikeusvaltiokertomus toimii uudenlaisena tietopohjana neuvoston keskusteluille.

Suomi on myös pitänyt tärkeänä, että oikeusvaltioteemasta keskustellaan EU:n oikeusministereiden kesken. Tätä Suomi edisti EU:n puheenjohtajakaudellaan ja nyt Saksan kaudella teemasta on tarkoitus keskustella jouluun OSA-neuvostossa.

Unionin käytössä olevat oikeusvaltioperiaatteeseen liittyvät välineet on nähtävä toisiaan täydentävinä. Oikeusvaltioperiaatteen lujittaminen edellyttää useita erilaisia keinoja ja eri tasolla tehtäviä toimenpiteitä. Toimenpiteet voidaan jakaa 1) tietoa ja yhteistä ymmärrystä lisääviin 2) ennaltaehkäiseviin ja 3) tilanteisiin reagoimiseen. Myös komission tiedonannossa todetaan, että oikeusvaltiomekanismi on osa

[1] KOMISSION TIEDONANTO Oikeusvaltioperiaatteen lujittaminen unionissa: Toimintasuunnitelma, COM(2019) 343 final.

EU:n laajempaa pyrkimystä edistää demokratian, tasa-arvon ja ihmisoikeuksien kunnioittamista, vähemmistöihin kuuluvien oikeudet mukaan luettuina. Oikeusvaltiomekanismia on tarkoitus täydentää myöhemmin esitettävillä aloitteilla, kuten eurooppalaisella demokratian toimintasuunnitelmalla ja perusoikeuskirjan uudistetulla täytäntöönpanostrategialla.

Oikeusvaltiokertomuksen yhtenä tietolähteenä on EU:n oikeusalan tulostaulu. Komissio on julkaissut tulostaulua vuodesta 2013 alkaen. Tulostaulussa esitetään vertaileva yleiskatsaus jäsenvaltioiden oikeuslaitosten riippumattomuudesta, laadusta ja toimivuudesta. Suomi on pitänyt oikeusalan tulostaulua tarpeellisena välineenä, joka antaa hyödyllistä tietoa jäsenvaltioiden oikeuslaitoksista ja se tarjoaa välineen hyvien käytäntöjen edistämiseen ja oikeuslaitosten haasteiden, uudistusten ja kehityksen seurantaan. Tulostauluun ei kuitenkaan oteta kantaa neuvostossa eikä sitä käsitellä sellaisenaan neuvostossa. Tulostaulun tiedot konkretisoituvat EU-tason keskustelussa osana komission oikeusvaltiokertomusta. Oikeusvaltiokertomusta käsitellään neuvostossa. Jatkossa voisi pohtia tulostaulun yhdistämistä oikeusvaltiokertomuksesta eduskunnalle annettavaan valtioneuvoston selvitykseen.

Yksikönpäällikkö Tia Möller